

De driedimensionale Vlaamse beweging. Of de 3D van de VB.

Vlaamse beweging, wat bedoelt men daar eigenlijk mee? Men kan natuurlijk vlot de *EVB* uit 1973-1975 nazeggen en stellen dat de Vlaamse beweging in wezen niet bestaat. Want *“De term Vlaamse Beweging is een fictieve benaming voor een samenspel van factoren, vlechtwerk van historische gebeurtenissen die door de beschouwer moedwillig geïsoleerd worden uit een bredere context...”*¹ *EVB*-redacteur Ludo Simons en zijn *compagnons de voyage* hadden natuurlijk geen ongelijk toen zij zichzelf op die wijze en in die bewoordingen beschermden tegen het risico van hun onderneming. Zij deden immers een eerste worp naar een wetenschappelijk-encyclopedische benadering van de Vlaamse beweging.²

Werkelijkheid en perceptie liggen inderdaad vaak op dezelfde zijde van de weegschaal van het historische geheugen. Maar men kan evenzeer stellen dat de historische werkelijkheid driedimensionaal is, omdat al de maatschappelijke domeinen met elkaar zijn verweven, zoals de historicus en onderwijsdeskundige Hugo Van de Voorde het in algemene zin formuleert in zijn omstandige monografie over de politieke wereldgeschiedenis na 1945.³ Het probleem voor de historicus, aldus de auteur, bestaat hierin dat hij *“die werkelijkheid echter moet ‘versnijden’ op ‘het platte vlak van het papier’*, waardoor de lezer *“dreigt de driedimensionale verwevenheid uit het oog te verliezen”*.⁴

1. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1973 (deel 1) – 1975 (deel 2).
2. Behalve Ludo Simons, bestond de redactie uit Jozef Deleu, Reginald De Schrijver en Gaston Durnez.
3. H. Van de Voorde, *Mensen of barbaren? Een eigenzinnig perspectief op de wereldpolitiek na 1945*, Kalmthout, 2011, p. 112.
4. H. Van de Voorde, *Mensen of barbaren? Een eigenzinnig perspectief op de wereldpolitiek na 1945*, Kalmthout, 2011, p. 112.

En laat dat punt nu uitgerekend de achilleshiel zijn van een wetenschappelijk tijdschrift als *Wetenschappelijke tijdingen*, dat zich tot doel stelt de geschiedenis van de Vlaamse beweging op een welversneden wijze toe te vertrouwen aan het platte vlak van het papier. Er bestaan dus eenvoudiger, zeg maar lichtvoetiger manieren om “*al peinzend te wandelen*”⁵ doorheen de siertuin van wetenschappen en kunsten. Maar *noblesse oblige*, al moet u die ‘adeldom’ natuurlijk niet al te letterlijk nemen, het blijft gewoon de plichtsbehartiging van een tijdschrift. Dus ook van *Wt*.

Om die ‘driedimensionale verwevenheid’ en het vlakke, gewillige papier zo vloeiend mogelijk op elkaar te kunnen afstemmen, hebben wij in het onderhavige *Wt*-nummer een maximum aan recensies opgenomen. Het kritisch analyseren van publicaties draagt immers aanzienlijk bij tot het inzichtelijk kennismaken met de verscheidenheid aan hoogtes, breedtes en dieptes van de geschiedenis. Onder meer de sociaaleconomische aspecten van de Vlaamse beweging, die niet steeds voldoende ruim aan bod komen in ons tijdschrift, vangen op die wijze meer licht.

Boeken op de plank zijn overigens zoals brood op de plank. Maar, zoals een Frans gezegde uitdagend stelt: “*Ce n’est pas assez de tout lire, il faut digérer ce qu’on lit*”.⁶ Voor die goede spijsvertering kunnen goede, beklijvende recensies zorgen.

Dé recensent-van-dienst in dit *Wt*-nummer is Harry Van Velthoven. Zo ontleedt hij de *Werkbare waarden* van Bart De Wever, de historicus die gaandeweg tegelijk historicus, publicist, bekende Vlaming en politicus werd en gestaag een electoraat creëerde dat grotendeels bepalend is voor de opinievorming in Vlaanderen, quod non in België (al houdt de Belgisch-federale radar niet altijd evengoed stand tegen De Wevers politieke grijparmen).

De grondgedachte van Van Velthovens weging van het boek is dat “*men zich in de analyse genuanceerd [kan] terugvinden, zonder daarom de politieke conclusies te delen*”. Overigens merkt Van Velthoven op dat “*wat er in het boek niet staat (...) even interessant [is] als wat er wel in staat*”.

Dicht bij het zogenaamde ‘het primaat van de politiek’ in Vlaanderen/België, bevindt Van Velthoven zich eveneens met zijn analyse van *Een geschiedenis van het sociaal-economisch overleg in Vlaanderen (1945-2010). 25 jaar SERV* van Ophelia Ongena, onderzoekster aan de UGent. Die publicatie presenteert immers een feitelijke geschiedenis van de SERV (Sociaal-Economische Raad voor Vlaanderen). Maar zij biedt, zoals de recensent opmerkt, méér dan alleen maar de geschiedenis van die

5. Een toespeling op A. Westerlinck, *Wandelend al peinzend. Verzamelde opstellen*, Leuven, 1960.
6. J. Stanislas de Boufflers, *Le Rat bibliothécaire*, 1810.

instelling zelf, met name creëert zij tevens het historisch en ideologisch-theoretische kader van een Vlaamse regio die zich economisch en institutioneel ontwikkelt, tegelijk binnen het Belgische kader én binnen de evolutieve Europese ruimte.

Hoe de institutionele 'Vlaamse' en 'Waals-Brusselse' ruimte(s) zich tijdens de voorbije vier decennia ontwikkelden binnen het Belgische statelijke kader, is het thema van een andere publicatie die door Van Velthoven wordt behandeld, nl. *Van een unitair naar een federaal België, 40 jaar beleidsvorming in gemeenschappen en gewesten (1971-2011). Studie naar aanleiding van 40 jaar Vlaams Parlement* van Mark Van den Weyngaert (red.).

Ten slotte beoordeelt Van Velthoven in onderhavig *Wt*-nummer de studie *Leopold I (1890-1865). De eerste koning van Europa* van de Gentse historica Gita Deneckere.

De in 1830-1831 aangetreden vorst wilde op de Europese scène de soevereiniteit van het nieuwe land België verzekeren. In zijn koninkrijk zelf "*wilde hij orde en rust brengen*". De "*door hem gevoerde Belgisch-nationale identiteitspolitiek steunde op Kerk en catholicisme, op een verstrengeling van religie en patriottisme*". Want "*het catholicisme was het nationalisme van België*".

Ook Leopolds houding tegenover het opkomende flamingantisme wees op een "*belangenparallisme met de Vlaamse beweging*", die noodzakelijk was bij de handhaving van zijn nationale verzoeningspolitiek en bij zijn verweer tegen de dreigende annexatieplannen vanuit Frankrijk.

België en zijn vorsten, het was herhaaldelijk een preciaire relatie. Niet in de laatste plaats toen Leopold III in mei 1940 capituleerde in de oorlog met Duitsland en weigerde om de Belgische regering te volgen in haar 'ballingschap'. Het 'koningsdrama' herhaalde zich in 1950, toen de koning uit zijn 'ballingschap' terugkeerde naar België maar uiteindelijk moest abdiceren en de troon moest afstaan aan zijn zoon Boudewijn.

Zowel tijdens dat eerste als dat tweede controversiële gebeuren omheen de Belgische koning, eiste een bepaalde Belgische minister een bijzondere, blijkbaar irrationele rol op voor zichzelf, met name de katholiek Albert De Vleeschauer, die ook bekend werd vanwege de wijze waarop hij als minister van Koloniën de bodemrijksdommen van Belgisch Congo ter beschikking had gesteld van de geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Publicist en radiojournalist Bert Govaerts wijdde een relevante biografie aan die historisch belangrijke persoonlijkheid: *Ik alleen! Een biografie van Albert De Vleeschauer (1897-1971)*.

Wat in het bijzonder de Vlaamse beweging betreft, merkt de auteur daarin op dat de jonge militant-flamingantische volksvertegenwoordiger De Vleeschauer uiteindelijk nauwelijks zoden aan de dijk bracht voor de Vlaamse beweging. Want

“volgens een klassiek stramien, verdween de flamingant zeer snel achter de minister”. Ook aan de scheefgroei inzake de taaltoestanden in Congo veranderde de minister blijkbaar niets. Maar recensent Lode Wils merkt daarbij wel op dat de flaminganten “die de vorming van een eigen staat als het doel van de Vlaamse beweging zien” alleszins hun voordeel hebben kunnen halen uit De Vleeschauwers radicale steun aan “de onverzettelijkheid van Leopold III” tijdens de periode 1945-1950. “Want de tegenstelling tussen rechts Vlaanderen en links Wallonië werd zo vijf jaar lang op de spits gedreven, met blijvende gevolgen.”

Aan de Vlaamse beweging en haar evolutie naar een subnatie binnen de Belgische context, wijdt Lode Wils ook aandacht in zijn recensie van de publicatie *Nouvelle histoire politique de la Belgique* van historicus en politicoloog Xavier Mabille, directeur van het christendemocratische CRISP (Centre de recherche en d'information socio-politiques). Tegelijk neemt Wils het boek *Een geschiedenis van België* van historicus en *De Standaard*-journalist Marc Reynebeau mee in zijn beschouwingen. Wils bestrijdt daarin Reynebeaus bekende stelling dat het ontstaan van de subnaties Vlaanderen en Wallonië uitsluitend te wijten is aan *“hun specifieke, lokale sociaaleconomische geschiedenis”*. *“Zelfs niet hun ‘volksaard’ en zelfs niet hun taal”* waren volgens Reynebeau debet daaraan.

Een interessante meander in de geschiedenis van België – en tegelijk een interessante casus inzake de nationalisme-theorieën – werd een paar jaren geleden aangeboord in de publicatie *Preußisch-deutsch-belgisch. Nationale Erfahrung und Identität. Leben an der deutsch-belgischen Grenze im 19. Jahrhundert* van de Duitse historicus Sebastian Scharte. Die publicatie wordt voor ons tijdschrift beoordeeld door de Weense historicus Johannes Koll. Die wijst hierbij op *“een fundamenteel methodologisch probleem (...) dat zich op het gehele boek en [op] vergelijkbare studies betreft: wat weten we uiteindelijk over het nationale denken en handelen van brede lagen van de bevolking in een gegeven regio?”*

Koll legt zodoende inderdaad de vinger op de wonde als het erom gaat om de gehele werkelijkheid van een gemeenschap te kennen: *“Immers zijn het meestal geletterden die ter zake dienende bronnen achtergelaten hebben of zich inspanden voor de oprichting van een monument.”*

Een recensie over een publicatie als *150 jaar Nieuwewandeling. Gevangenis Gent (1862-2012)* bevindt zich in een tijdschrift als *Wt* als het ware in een ‘zonevreemde omgeving’. Alleszins op het eerste gezicht. Want de historicus en (Lokerse) stadsarchivaris Nico Van Campenhout wijdt terecht aandacht aan het specifieke hoofdstuk in het boek waarin de Gentse gevangenis wordt gerelateerd aan de repressie tegenover een ruim aantal Vlaamse collaborateurs van de Tweede Wereldoorlog.

Bekende Vlaamse leidende figuren zoals Hendrik Elias en Leo Vindevogel verbleven in de Gentse gevangenis in detentie, laatstgenoemde werd daar overigens terechtgesteld, naast zestien andere veroordeelde collaborateurs. Een meer verheffend verhaal daarentegen is het feit dat Elias er werkte aan zijn latere historische publicaties en dat de activisten Lodewijk Dosfel en Wies Moens er na de Eerste Wereldoorlog hun ervaringen te boek stelden (cf. de *Celbrieven*, die aan Moens de eerste ruime literaire bekendheid bezorgden).

Via de publicaties *Kunstpromotor Paul-Gustave Van Hecke (1887-1967) en de avant-garde* (Virginie Devillez) én *Paul-Gustave Van Hecke (1887-1967). Themanummer van Zacht Lawijd. Literair-historisch tijdschrift* (Manu Van der Aa, Sjoerd Van Faassen, Hans Renders & Marc Somers, red.), beschrijft en beoordeelt Nico Van Campenhout de Vlaamse artistieke 'entrepreneur' Van Hecke. Die publicist, kunstverzamelaar en duizendpoot debuteerde in het activistische milieu maar nam er later afstand van en dreef ver weg van de Vlaamse beweging. Desondanks zou hij een sterke invloed blijven uitoefenen op de intellectuele ontvoogding van Vlaanderen.

In de soms harmonisch geïntegreerde maar meestal gedesintegreerde sfeer tussen de Vlaamse beweging en de evolutieve beleving van de kunst, situeert Armand Van Nimmen zijn essay *Jozef Duysans gevecht met den engel. Schermutselingen rond het graf van Paul Van Ostaijen*. Zijn bijdrage vormt een verhaal dat in de verste wortel teruggaat tot de fascinatie van Jozef Duysan voor het Vlaams-activistisch engagement van Paul Van Ostaijen. Maar in een latere fase steunt dit verhaal vooral op Duysans verlangen om de jong gestorven dichter een 'waardige' begraafplaats te bezorgen op het Schoonselhof in Antwerpen. De aan tbc-lijdende Van Ostaijen was in 1928 immers overleden – én ter aarde besteld – in het afgelegen Waalse dorp Anthée en zijn familie was onvoldoende vermogend om het stoffelijk overschot te laten overbrengen naar Antwerpen.

Duysans plan slaagde uiteindelijk: in 1932 greep de herbegraving plaats, het artistieke grafmonument (door Oscar Jespers) werd ingehuldigd in 1937. Maar nadien werd het stil omheen de voorheen zo rusteloze figuur, tot zijn naam opnieuw naar voren trad in het kader van de Vlaamse collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog vluchtte Duysan naar Duitsland en woonde vervolgens op een onderduikadres in Antwerpen, waar hij in 1973 overleed. In 1968 was hij in zijn eer hersteld.

De recensie-bijdrage door Lode Wils van *Natievorming onder Willem I* (R. Vosters & J. Weijermans, red.) voert onze aandacht terug naar de voorgeschiedenis van de Vlaamse beweging, in concreto naar het incubatietijdperk van het koninkrijk België en van de Belgische natievorming.

Dat laatste begrip staat in dit werk centraal, omdat de 'Belgische' burgerij, die tijdens de overgangperiode tussen het ancien régime en de moderne tijd (de) macht wilde veroveren, *"haar volkssoevereiniteit heeft [moeten] vestigen tegen de Hollandse burgerij in, zowel als tegen de absolutistische koning [Willem I]"*. Die burgerij *"kon dat dus alleen doen in een Belgische natie, niet in een algemeen-Nederlandse"*.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT